

Alexander Solzjenitsyn och de mänskliga värdena

JAN GILLBERG

Efter att ha befunnit sig i Väst någon tid upptäckte **Alexander Solzjenitsyn**, att han inte alls var först med att förmedla kunskap om de sovjetiska lägren. Det fanns redan ett 30-tal böcker på temat. En av dessa var författad av **Antoni Eckart** - *"Direkt från Ryssland"*. Den utkom 1948 även i svensk översättning. Jag läste den som tonåring. Den gjorde ett outplånligt intryck - så starkt att jag inte kände något riktigt behov av att läsa Solzjenitsyns tegelstensromaner. Jag nöjde mig med debutromanen *"En dag i Ivan Denisovitjs liv"*, som publicerades 1962 och fick stor uppmärksamhet både i Sovjetunionen och runtom i världen - mycket tack vare att publiceringen sammanföll med den av **Chrusjtjov** iscensatta avstaliniseringen.

Snart nog drabbades emellertid Solzjenitsyn och hans möjligheter att bli publicerad av ny sovjetisk kyla. Men nu - och i synnerhet efter att ha tilldelats 1970 års Nobelpris i litteratur - var det svårt för att inte säga omöjligt att förpassa honom ut ur offentligheten.

Dessa olika omständigheter gjorde att det var först genom Alexander Solzjenitsyns herkuliska insats, som **Gulag** och dess i tiotals miljoner räknade livsöden blev ett begrepp - något som lyckades tränga in i det kollektiva medvetandet och den vägen bli den resonansbotten, som sedan kom att få stor betydelse för den process som i sinom tid resulterade i Sovjetunionens och hela dess imperiums upplösning.

Hur kunde verkligheten om GULAG förtigas?

Hur kunde alla föregångarna till Solzjenitsyns avslöjanden om den kommunistiska verkligheten passera utan att sätta motsvarande spår i detta vårt kollektiva medvetande? Den

verklighet som Eckart 1948 beskriver är ju densamma som den som Solzjenitsyn 1962 och senare beskriver. Det Vorkuta Eckart omnämner och beskriver är ju detsamma som det Vorkuta vi möter i Solzjenitsyns skildringar. Så kan man undra.

Vad detta visar är att det räcker inte med att skildra, inte ens att på direkta eller omständliga vägar få det skildrade tryckt. Det tryckta måste också bli uppmärksammat, vilket långt ifrån är detsamma som att det i någon rimligt objektiv mening måste ha ett uppmärksamhetsvärde. Det som är viktigt och värt att få uppmärksammat måste inte bara trängas med allt det oviktiga utan även tillåtas att överhuvudtaget bli uppmärksammat. Och vem - vilken makt och vilka krafter - är det som tillåter respektive inte tillåter detta?

Vilken makt och vilka krafter var det som för vår nutidshistoria i årtionden kunde undanhålla sanningen om det gigantiska maskineri, genom vilket tiotals miljoner människor förvisades, marterades och mördades eller - för att använda ett begrepp vars med tiden närmast pavlovskas reaktionseffekt det i ett annat mörkt sammanhang varit möjligt att inarbeta - **förintades**? Hur kunde under alla dessa år den ena förintelsen bli historia och den andra icke-historia? Vad är det för värdeomåttstockar som kunnat åstadkomma denna skillnad i värderingen av vissa miljontals människoliv till skillnad från andra miljontals liv?

Västvärlden teg tills Kreml tog beslutet att avslöja sanningen

Det för demokratierna i Väst med all sin ständigt påta-

EXKURS

Värstingjournalistikens undanträngning av uppbyggnadsjournalistiken

Tendenserna - förträngning av det tidlöst viktiga för att ge utrymme åt det momentant passliga - är inte bara en svensk företeelse. De gör sig gällande runtom och hänger nära samman med den tid vi lever i: **Massmediaåldern**.

I den allt hårdare konkurrensen mellan det braskande sensationella och det perverst groteska typ den i **DSM** uppmärksammade "värstingjournalistiken" har utrymmet för "uppbyggnadsjournalistiken" blivit allt mindre. Till detta kommer att det uppskruvade massmediala tempot - ett slags produktion utan andhämtning - tränger ut sådan journalistik, som bygger på gedigna kunskaper och förmåga till penetrerande analys. Därmed förloras också förmågan till tillbakablickande historiesyn och en sammanfogande helhetssyn ägnad att i god humanistisk tradition stimulera det offentliga samtalet på ett sätt att det berikar och civiliserar.

I stället har vi mer och mer fått en förråande journalistik ägnad att göra samhället hårdare, grymmare, brutalare. Det gäller runtom i **Massmediavärlden** men i särskilt hög grad i **Sverige** och det inte minst genom det för Sverige unika "löpsedelsfenomenet". I inget annat land utsätts befolkningen via de dagliga löpsedlarna för en masspsykologisk - ibland masspsykotisk - påverkan liknande den i Sverige.

Vad skall det bli - tvingas man fråga - av den generation, som vuxit upp med det av i synnerhet **EXPRESSEN** intill det sinnessjuka exploaterade löpsedels- och förstasidesmediet? Vad är det för slags samhälle som kommer att växa fram som effekt av denna perversa och perverterande påverkan?

lade yttrande- och åsiktsfrihet skändliga är, att det inte var dessa som bröt tystnaden om och kring **GULAG**. Det var inte några historieprofessorer i **USA**, **Storbritannien** eller **Sverige**, som gjorde vetenskap av det man ändå på olika sätt - bland annat genom det trettiotal skildringar Solzjenitsyn åberopar - hade kännedom om. Det var inte **New York Times**, **BBC** eller **Dagens Nyheter**, som var först med att föra ut kunskap om denna historiens före **Maos** "kulturrevolution" största och grymmaste massmord.

Nej, den som stod för den prestationen var en före detta sovjetisk lägerfånge - en av de många miljonerna förvisade och av dessa en av de som lyckades överleva. Och det skedde vid en tidpunkt, då den i Sovjet härskande diktatorn - Nikita Chrusjtjov - av personliga maktpolitiska skäl bestämde sig för att låta sanningen om **GULAG** och de sovjetiska massmorden föras ut i den världsvida offentligheten. Det var i **Kreml** och inte någonstans i **Västvärlden** som det beslutet togs! Därefter - men först därefter - tog förlagshuset i **Väst** vid och tryckte och sålde Solzjenitsyns böcker i mångmiljonupplagor.

Att **Alexander Solzjenitsyn** kom att spela en viktig roll i den process, som ledde fram till **Sovjetunionens** upplösning och sammanbrott, är således inte något som **Väst** i någon rimlig mening kan tillskriva sig äran. Utan det i **Kreml** 1962 sanktionerade genombrottet hade Solzjenitsyns skildringar bara blivit ytterligare några i den redan tidigare långa raden - publicerade eller inte - vars innehåll och budskap **Västvärlden** och dess massmedier av svårgripbara skäl valt att i årtionden förtiga.

Förträngningen av Alexander Solzjenitsyn och därmed **GULAG**

Om möjligt än mer anmärkningsvärt är hur kunskapen om allt detta fruktansvärda i sådan betydande grad nu under senare tid kunnat förträngas och hur den person - före detta lägerfånge och sedermera Nobelpristagaren **Alexander Solzjenitsyn** - som mer än någon annan gjorde världen medveten om det helvete på jorden, som bär **Lenins** och **Stalins** signum, håller på att glömmas. Eleverna på **Journalisthögskolan i Göteborg** har i stor utsträckning inte hört talas om **Solzjenitsyn**, förklarar **SVT-journalisten Stig Fredriksson** i den nyutkomna boken "Alexanders kurir" och det gör han efter att ha undervisat på högskolan. Inget talar för att det skulle förhålla sig på något annat sätt på andra journalisthögskolor eller bland andra studentgrupper.

Detta förträngande är dock inte någon för Sverige helt exklusiv företeelse men genomslaget, när det gäller att ensarta åsiktbildningen innefattande censurering av det från tid till annan "icke-korrekt", är starkare i Sverige än i - vågar jag påstå - något annat land. Detta i hög grad genom den redan från tidiga skolundervisningen inövade konformismen samt den åsiktsindoktrinering, som sedan decennier sker just vid

landets journalisthögskolor och som sedan vidareutvecklas och förstärks, när det är dags för de nykläckta journalisterna att upptas i och accepteras av journalistkollektivet.

Media-Sveriges officerskår

Man kunde tidigare med viss rätt tala om att den svenska officerskåren genom att leva sitt eget liv utan närmare kontakt med "vanliga människor" och deras olika vardagsnära problem kom att utveckla en utifrån sina egna livs- och arbetsvillkor gruppsspecifik livs- och samhällssyn. Detta är dock intet mot vad som skett och sker inom den svenska journalistkåren - ju högre upp man hamnar i kändishierarkin, desto mer markant är det.

Men det finns också en stor och betydelsefull skillnad, som man vid denna jämförelse inte får bortse ifrån. Journalistkollektivet har tillgång till instrument, med vars hjälp det kan påtvinga allmänheten sin livs- och samhällssyn. Det hade inte generalerna och överstarna. Och när man talar om att Sverige fått en alltmer "uniformerad åsiktsbildning" är det heller inte något militärt utan ett journalistkollektivistiskt inflytande som åsyftas.

För den - inte minst den lite utanförstående - som en tid följt den svenska - som det fortfarande heter - "samhällsdebatten" är det också tydligt, att vad som förmedlas på de sinsemellan alltmer konforma ledarsidorna är sådant som med militärens lite enstaviga språk kan uttryckas med ord som: "Helt om!". "Halt!". "Framåt!" "Lediga!" "Bakåt!" Skillnaden mellan den militära befälsvokabulären och vad som de olika ledarskribenterna ger uttryck för är - när man skalar av den lite ordrika garnityren - inte särskilt stor. I båda fallen saknar man den lite djupare analysen av varför helt om, halt, framåt, lediga, bakåt etc. Och i ingendera fallet lär de som utsätts för exercerandet bli särskilt vare sig klokare eller intellektuellt spänstigare.

Men återigen: Den stora skillnaden är att i det ena fallet har/hade exercerandet ett begränsat syfte och en begränsad mening, i det andra är det allomfattande och därför till sina effekter totalt eller bättre och tydligare uttryckt: **totalitært.**

Solzjenitsyn kontra Hägerström

I ett mediaklimat av det i Sverige förhärskande slaget är det möjligt att utan större åthävor få genomslag för långtgående åsiktsstyrning - exempelvis genom "exkludering" eller som det också heter "marginalisering". Det bara sker. Ungefär som om Makten styrdes av sina egna osynliga naturlagar.

Att Alexander Solzjenitsyn skulle bli en av de drabbade är givet. Med en livs-, människo- och samhällssyn, som i likhet med Solzjenitsyns utgår ifrån grundläggande värden med anspråk på universiell giltighet, är

det svårt att tänka sig någon visavi den svenska av **Axel Hägerström** inspirerade relativismen mer prononcerat oppositionell.

Denna relativism har kommit att gälla som både mediamaktens och den politiska maktens - ofta i nära förening - allt annat överordnade styrmedel. Vad som är historisk verklighet, vad som är sant eller osant, rätt eller orätt har i denna av allehanda relativiseringar formade "politiska och opinionsmässiga verkligheten" kommit att bli av en alltmer underordnad betydelse. Allt oftare har både Sanningen och Rätten kommit att bli Maktens värsta fiender - liksom ömsevis. Det gäller inte bara som det var i Sovjetunionen utan också - ehuru på ett mjukare eller om man så vill mer sofistikerat sätt - som det är Sverige. Mindre blodigt men därför nödvändigtvis inte mindre "effektivt".

LÄSTIPS

- Artikeln "Den Stats-Sakrosanta Relativismen" av Jan Gillberg (DSM 5/97).
- DSM-samtalet med Hans Bergström: "Sverige har blivit en ENPARTISTAT och ingen reagerar" (DSM 3/2003).

Solzjenitsyn och de mänskliga värdena

Den glömska som kommit att omsluta Alexander Solzjenitsyn och hans verk har också drabbat det han i så hög grad kom att stå för: *De mänskliga värdena* snarare än *De mänskliga rättigheterna*.

Rättigheter är något som det är lätt och bekvämt att ställa krav på. Värden är något som måste vårdas och utvecklas. Av de två stora dissidenterna - Andrej Sacharov och Alexander Solzjenitsyn - var Sacharov den främste när det gäller försvaret av de mänskliga rättigheterna, Solzjenitsyn när det gäller framhållandet av de mänskliga värdena. Även om de delade kampen vad gäller både det ena och det andra, kan man vid närmare skärskådande finna en sådan distinktion i deras prioriterande.

Detta gör Solzjenitsyn till en större utmanare, ett allvarigare hot för ett samhälle som likt det svenska är fixerat på olika kollektivs i förstone materiella rättigheter samtidigt som det krävande arbetet på att odla de mänskliga värdena mer och mer satts på undantag. Det gör Solzjenitsyn till den större humanisten av de båda. Att just han kommit att drabbas av förträngning och glömska är ett allvarligt tidens tecken.